CHANGE IN LANGUAGE – EVOLUTION OR PROGRESS?

Valentin Dragoș Biro
PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Language is subjected to a double definition process: by the static reality characteristic of the system, due to inertia to change, and by its permanent character regarding the language acts producing, through speaking. Because it is under the pressure of concrete communicative needs, a language is subjected to a continuous dynamics assuring the language progress or regress, both aspects, together with neutral modifications, actually meaning, in the Darwinist perspective, the language evolution. The article, thus, comes with a necessary conceptual delimitation between the language evolution and progress, on the one hand, but also between causes which determine the evolution and the evolution in itself, as a process.

Keywords: Evolution, Progress, Change, Language, Dynamics.

1. Introducere. Perspectivele asupra limbii diferă în timp, de la *rețeaua de relații* care fac elementele ce compun o limbă sau alta să capete calitatea de sisteme, la *produs al libertății și voinței* umane, în sensul în care limba reală, concretă, nu poate fi separată de libertatea vorbitorilor, sau la atenția acordată *semnificațiilor*, acestea fiind întotdeauna construite social căci ele se impun, se păstrează, se schimbă doar pe baza interacțiunilor dintre membrii unei comunități. Departe de a se exclude, aceste abordări reprezintă, de fapt, fațete ale aceleiași realități[1] care este limba și care se vădește prin limbă. Astfel, în plan paradigmatic, limba se definește ca un sistem ce se folosește de o varietate virtuală de semne aflate în relație, pentru ca, în plan sintagmatic, semnele constituite în sistem să capete semnificație concretă prin alegerea liberă, voită, conștientă a vorbitorilor, alegere fundamentată pe interacțiunea anterioară cu membrii unei comunități stabile din punct de vedere lingvistic. Acceptând existența celor două planuri, devine imposibilă perceperea limbii ca fiind o realitate sieși suficientă, statică și indiferentă față de realitatea extralingvistică, deși au existat abordări în acest sens[2]. Astfel, limba este supusă unui proces de dublă definire: pe de o parte, prin atributul sistemului de realitate statică, datorată inerției la schimbare, și, pe de altă parte, prin caracterul de permanentă producere de acte de limbaj, prin vorbire.

Această producție permanentă de acte de limbaj depinde de arbitrarul alegerilor pe care vorbitorul[3] le face. În *Cursul* său, Saussure subliniază rolul esențial al arbitrarului în

[1] Știința nu se poate deosebi de obiectul său de studiu, de subiectul cercetării – realitatea conținând nenumărate fațete, astfel încât diferite științe se ocupă de dezvăluirea realității din diferite puncte de vedere. Pe de altă parte, realitatea, pe cât de diversificată în manifestare, are un caracter unitar și, prin urmare, poate fi percepută pe deplin, atât cât este posibil, doar dacă se mizează pe un sincretism al științelor, căci funcționarea optimă a unui organism, atât în fiecare moment al existenței sale considerat separat, cât și în existența sa cursivă și neîntreruptă, nu rezidă din activitatea separată a celulelor care îl compun, ci din coeziunea acestora.

[2] În istoria lingvisticii, abordările asupra rolului, obiectului, metodelor au evoluat de la apariția tentației de a-și căuta în sine toate răspunsurile, limba fiind concepută ca separată de realitatea a cărei parte era, dobândind „complexul autonomiei autarhice", la „ademenitorul gând că limba este un sistem de semne, pe de-a întregul guvernat de legi interne" (Gafton, Alexandru, Gafton, Emanuel 2016)

[3] „Nu trebuie să înțelegem că vorbitorul ar fi complet liber să-și stabilească termenii și că, dacă ar avea chef, ar putea să-i întrebuințeze altfel decât a auzit de la alții. O oarecare libertate există, bineînțeles, și ea stă la baza

BDD-V4878 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 08:39:14 UTC)

producerea actelor de limbă: la originea distincţiilor pe care semnificanţii şi semnificaţii le introduc în vorbire şi la originea sensului pe care îl capătă mai apoi se află capacitatea înnăscută a omului de a discrimina şi de a asocia în clase, de a face alegeri, şi de a utiliza ulterior în mod diferit aceste clase. Importanţa arbitrarului este subliniată şi de Tullio De Mauro în studiul critic ce precede *Cursul* lui Saussure: „În ultimă analiză, arbitrarul amortizează zguduirile provocate de posibilele schimbări ale foniilor şi ale semnificaţiilor. […] Uzajul pe care societatea îl dă limbii este condiţia pentru ca limba să fie viabilă. […] Întocmai ca arbitrarul, legătura socială este factor de stabilitate şi, în acelaşi timp, de schimbare. Tocmai faptul că ea este socială fereşte limba de capriciile indivizilor sau ale grupurilor restrînse. Pe de altă parte, acelaşi caracter social expune limba la schimbări, atunci când nevoia de distincţii deja existente se micşorează sau, dimpotrivă, atunci când se iveşte nevoia de noi distincţii." De remarcat că această perspectivă este şi ea supusă în timp unei analize critice ce-i nuanţează delimitările: de exemplu, E. Benveniste (1966) consideră, în *Probleme de lingvistică generală*, că arbitrar poate fi definit doar raportul dintre semnul lingvistic şi o realitate extralingvistică.

2. Dinamica în limbă. Din punctul de vedere al raportului dintre vorbitor şi limbă, însă, semnul lingvistic este aproape în mod absolut nearbitrar. Vorbitorul[4], în afara unor limite care ţin de întrebuinţarea stilistică a limbii, nu este liber nici să schimbe raportul dintre un semn lingvistic şi realitatea desemnată, nici să modifice după propria voinţă structura semnificatului şi a semnificantului. Câtă vreme libertatea de alegere a vorbitorului este (aproape) deplină pe de o parte, dar (în totalitate) limitată pe de alta, se impune identificarea ansamblului de factori ce determină existenţa unei limbi într-o anumită formă sau alta, la un anume moment dat (din perspectivă sincronică) sau în momente diferite de manifestare (din perspectivă diacronică).

Istoria unei limbi (istoria constituirii sale ca sistem semiotic distinct şi devenirea ei până la stadiul sincronic cunoscut subiectului vorbitor) cunoaşte două mari etape: (a) constituirea sistemului propriu, prin destrămarea şi apoi dezvoltarea specifică a sistemului limbii – bază; (b) evoluţia sistemului prin permanente treceri de la un echilibru la altul, în aspiraţia spre atingerea unui grad maxim de stabilitate şi regularitate. Procesul se desfăşoară în interiorul raportului limbă - vorbire, caracterizat de o permanentă stare de tensiune între imperativul adoptării la nevoile comunicării, mereu schimbătoare (în perioada de formare, în mod radical schimbătoare), şi exigenţele impuse de funcţionalitatea limbii pentru întreaga comunitate. Norma este mai ales ignorată sau uneori de-a dreptul respinsă, iar generalizarea abandonării normei duce, în perioada de formare, la distrugerea echilibrului vechiului sistem şi construirea unui alt echilibru.

Factorii care condiţionează constituirea noului sistem lingvistic şi, după aceea, procesul neîntrerupt al diacroniei sale, adică al existenţei sale reale, sunt multipli. Unii sunt extra-lingvistici, alţii sunt de natură lingvistică[5], unii derivă din alţii sau intră în conflict cu ei, dar toţi acţionează, mai ales împreună, în strânsă legătură cu funcţia de comunicare a limbii, care impune în permanenţă noi exigenţe. Între cele două serii de cauze, externe şi interne, se desfăşoară de fapt relaţii complexe, de la implicaţie până la poziţie, a căror natură se schimbă în funcţie de etapa istorică în care se află limba. În etapa constituirii noului sistem, cauzele externe au un rol activ, deosebit de accentuat. Ulterior, sistemul îşi câştigă o relativă autonomie faţă de ele, iar rolul activ revine cauzelor interne care acţionează în sensul

stilurilor individuale. [...] Suntem obligaţi să ne folosim de cuvintele pe care le cunosc şi ceilalţi, cu înţelesurile pe care le-am învăţat [...]." (Al. Graur 1971)

[4] Situat, prin normă, între limbă (totalitatea posibilităţilor, libertăţilor oferite) şi vorbire (totalitatea posibilităţilor transformate în fapte, deci ansamblul de libertăţi luate).

[5] La Al. Graur (1971), cauze interne şi cauze externe.

BDD-V4878 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 08:39:14 UTC)

regularizării sistemului şi stabilizării echilibrului său. Dar, dincolo de această schimbare de pondere, îmbinarea cauzelor interne cu cele externe este permanentă, derivând din însăşi funcţia de comunicare a limbii, din caracterul ei de fenomen social, din întrebuinţările ei de către subiectul vorbitor care îşi situează mereu actul lingvistic între limbă şi vorbire[6].

Între factorii lingvistici externi şi cei interni, raporturile sunt de interdependenţă. Factorii externi acţionează asupra sistemului, întrucât sunt cauzaţi de factori extra-lingvistici, dar şi pentru că sistemul însuşi reclamă o serie de modificări în legătură cu reorganizarea echilibrului său interior. Echilibrul interior este, însă, clătinat de acţiuni ale (sau şi ale) factorilor externi. Această dinamică face ca acţiunea factorilor interni să se împletească în permanenţă cu cea a factorilor externi. Sistemul limbii este astfel reprezentat de ansamblul semnelor lingvistice şi al relaţiilor dintre ele. Diferenţierea şi opoziţia definesc semnul lingvistic: fiecare semn există pentru că face parte din sistem şi are o identitate pentru că se opune altora. Structura este configurată de ansamblul relaţiilor pe care le dezvoltă sau ipotetic le pot dezvolta semnele lingvistice. Practic, structura reprezintă modalitatea de existenţă şi funcţionare a sistemului. Ambele se definesc însă prin raportare la semnul lingvistic, care, în interiorul sistemului, îşi defineşte identitatea prin poziţia pe care o ocupă în diferitele serii de opoziţii paradigmatice.

În planul paradigmatic, semnele sunt investite cu o valoare virtuală în orientarea procesului de semnificare, în funcţie de clasele şi categoriile de semne în care se află grupate; în planul sintagmatic, varietatea virtuală este înlocuită de o alegere concretă. Astfel, în plan paradigmatic, limba se defineşte ca un sistem ce se foloseşte de o varietate virtuală de semne aflate în relaţie, pentru ca, în plan sintagmatic, semnele constituite în sistem să capete semnificaţie concretă prin alegerea liberă, voită, conştientă a vorbitorilor, alegere fundamentată pe interacţiunea anterioară cu membrii unei comunităţi stabile din punct de vedere lingvistic[7]. Argumentele ce pot fi aduse în acest sens sunt numeroase: pe de o parte, fiecare limbă foloseşte alt termen pentru a exprima una şi aceeaşi idee (ceea ce în limba română se numeşte „nămol", în germană este „schlamm", în engleză „mud", în maghiară „iszap" sau „sár", în spaniolă „barro", în turcă „kerpiç", în rusă „грязь" - „gryaz", în italiană „fango" etc.), pe de altă parte, într-o limbă acelaşi obiect poate avea mai multe nume (limba română cunoaşte utilizarea simultană a următoarelor cuvinte: „noroi", „glod", „tină", „nămol", „mâl", fiecare cu nuanţele sale de sens).

[6] „Din urmărirea factorilor care condiţionează, stimulează sau chiar cauzează schimbările în limbă, se impune o concluzie asupra căreia au atras atenţia Saussure, S. Puşcariu, A. Martinet, Al. Graur ş.a.: nu există o anumită cauză, internă sau externă, care, singură şi cu obligativitate, să provoace un anumit fenomen. Schimbările care se produc în structura sistemului lingvistic, şi prin acesta, în structura sistemului – favorizate în mod esenţial deopotrivă de arbitrarul relaţiei interne, dintre semnificant şi semnificat, şi al raportului dintre limbă şi planul ontologic, şi de tendinţa spre motivare a lui – derivă dintr-o cauzalitate complexă, în care un factor poate avea la un moment dat un rol mai important dar acţiunea sa se corelează cu acţiunea altor factori. Evoluţia limbii este o rezultantă a mişcării interne a sistemului (absolutizată de unele direcţii în fonologia diacronică), nevoilor obiective ale comunicării şi poziţiei, subiective sau obiective, a subiectului vorbitor." (Dumitru Irimia 1973)

[7] De fapt, graiul s-a născut atunci când oamenii în devenire au căzut de acord, fără convenţie prealabilă, asupra unei legături permanente între un complex sonor şi un sens, şi acest lucru nu s-a putut produce decât acolo unde sunetele, prin însăşi constituţia lor, sugerau ideea care trebuia exprimată. După ce în numeroase împrejurări acelaşi grup de sunete a produs aceeaşi reacţie, omul a devenit conştient de faptul că, scoţând anumite sunete, o poate provoca la cei îl ascultă. Atunci a început să vorbească cu intenţie şi curând a simţit nevoia de cuvinte noi, care să denumească noţiuni inexistente mai înainte. Deci a ajuns să creeze cuvinte cu intenţia de a le crea. " (Al. Graur 1971)

BDD-V4878 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 08:39:14 UTC)

Se admite[8] și acum că, în general, cauzele schimbărilor în limbă nu se pot ușor identifica și nu întotdeauna este clar motivul preeminenței acțiunii uneia în defavoarea altora, cu urmări care pot însemna optimizarea unui aspect al limbii și, concomitent, complicarea altuia, deși ultimii ani au consemnat apariția unor lucrări capitale asupra acestor aspecte, în fonologie, morfologic, sintaxă, semantică diacronică. Resortul principal în mișcarea limbii îl constituie permanenta tensiune (și, de aici, echilibrul) dintre nevoia de transmitere clară, exactă și nuanțată a conținutului, pe de o parte, și tendința de simplificare a formei, pe de altă parte, realitate dc care vorbitorul obișnuit (sau o întreagă generație de vorbitori) nu este conștient(ă) și pe care nu o creează pentru ea însăși. Alături de acest resort central acționează, imprimând ritmuri diferite de evoluție, dar neafectând esențial continuitatea (câtă vreme schimbările sunt graduale în comunitatea de vorbitori), factori sociali și istorici, contactul dintre limbi, factori geografici, culturali, tradiția scrisului, sistemul lingvistic însuși. Astfel încât: „În limbă nu domnește spontaneitatea, căci astfel s-ar produce haos, și nu domnește nici finalitatea[9], căci astfel toate modificările s-ar face în sensul progresului. Sub presiunea nevoilor de comunicare, din ce în ce mai complexe, o limbă se transformă necontenit, pe baza legilor ei interne obiective și a intervenției conștiente care ține seama de aceste legi.” (L. Wald 2017)

Rezultă din cele prezentate anterior că limba, aflată sub o permanentă presiune din interiorul sistemului[10] și din exteriorul său[11], supusă alegerilor individuale și variațiilor contextului social și istoric, se află într-o permanentă dinamică, schimbare, încă de la începuturile sale. În afara unor situații în care contextul impune respectarea unor convenții terminologice, schimbarea se manifestă, ca necesitate expresivă, în mod spontan și imediat și nu ca o intenție deliberată de modificare a limbii percepută ca modalitate de comunicare interindividuală (am preferat termenul de interindividual celui de colectiv pentru a sublinia faptul că această colectivitate, lingvistică în esență, dar nu exclusiv, reprezintă suma participărilor individuale la actul de comunicare). Astfel, se observă existența simultană a unor elemente inovatoare și a unor elemente lingvistice vechi, neînlocuite încă. Mai mult decît atît, alegerile se manifestă individual, dar ele sunt influențate de tradiția lingvistică ce se regăsește în cultura lingvistică a fiecărui individ și de contextul socio-istoric: o alegere teoretic individuală pe axa sintagmatică este, în fapt, în egală măsură libertate și tradiție, cultură și cultură lingvistică, subiectivitate și obiectivitate, denotație și conotație.

3. Evoluție sau progres? Este evident caracterul profund dinamic al limbii, dinamică existentă în limba reală, vorbită, uneori sedimentată în texte, manifestat fără întrerupere de la începuturile limbajului și până în prezent. Despre caracterul static al limbii se poate vorbi doar dacă se analizează decupaje din limbă, aspecte care se manifestă la un moment dat, deci specifice unei abordări exclusiv sincronice, sau în relație cu capacitatea, limitată până la a deveni nulă, a vorbitorilor de a conștientiza rolul individual, activ totuși, pe care îl au în existența limbii de la începuturile sale. Dar, chiar și așa, decupajele respective reprezintă fotografia unui moment real în conștiința vorbitorilor în contextul de manifestare reală a abilității de comunicare. Despre caracterul static se poate vorbi astfel doar în relație cu limba abstractă.

Dinamica limbii însemnă, în principiu, schimbare. Limba care nu se schimbă este limba abstractă, care nu se află sub influența factorilor externi menționați anterior; limba

[8] Lucia Wald, Progresul în limbă. Scurtă istorie a limbajului, Cap. VII, Problema progresului din punctul de vedere al antinomiilor lingvistice: pag 287—311 (comentarii și interpretări de Adina Chirilă, Francisc Gafton în recenzia la ediția a II-a a volumului).
[9] Cum parțial considera, de exemplu, E. Coșeriu.
[10] Factorii lingvistici interni.
[11] Factorii lingvistici externi și factorii extra-lingvistici.

BDD-V4878 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 08:39:14 UTC)

reală, în existența ei concretă, se află într-un permanent proces de schimbare, căci nu poate fi izolată de influența nici a factorilor externi, nici interni, adică tot ceea ce se constituie în istoricitatea și libertatea de expresie a vorbitorilor[12] dintr-o comunitate lingvistică. Faptele sociale nu sunt exterioare indivizilor, ci sunt interindividuale, adică sunt individuale doar în măsura în care sunt *împreună cu alții*. Limba mai presus de toate celelalte fapte sociale nu îi sunt străină (cu sensul de exterioară) individului, nu îi este impusă, ci se realizează cu ajutorul individului prin participare, care o recunoaște ca fiind a sa în egală măsură în care el recunoaște că este și a altora.

Prin urmare, schimbarea nu este nici a individului vorbitor, dar nici nu îi este străină. Schimbarea se realizează cu individul, fără însă ca acesta să își propună să schimbe ceva. Limba înseamnă pentru un individ sistemul utilizat astfel încât să vorbească la fel ca ceilalți, ca parte a unei comunități lingvistice, act de vorbire ce utilizează modalități și reproduce modele anterioare pe care le-a găsit în comunitatea lingvistică din care face parte.

Mecanismele dinamicii implică așadar actul de vorbire, de utilizare reală a limbii; limba se schimbă pentru că este o este o activitate creatoare, în care vorbitorul își formulează mesajul cu ajutorul unor tehnici anterioare depozitate în știința sa lingvistică, astfel încât el utilizează limba pe care a deprins-o pentru a-și manifesta libertatea de expresie în planul relațiilor sintagmatice: „Vorbirea înseamnă întotdeauna a comunica. Or, prin comunicare, ceva se convertește în ceva comun; mai exact spus, comunicarea există pentru că cei care vorbesc au deja ceva în comun, care se manifestă în vorbirea unuia cu celălalt" (E. Coșeriu, apelând, la rândul său, la Dewey și Heidegger).

Schimbarea lingvistică își are originea în dialog: tot ceea ce se îndepărtează de modelele lingvistice existente reprezintă o inovație[13], iar, în măsura în care această inovație trece de granița manifestării individuale, devine un fapt social, deci o inovație lingvistică ce a fost adoptată[14] în comunitatea respectivă, astfel încât ea încetează a mai fi o inovație prin faptul că nu mai este percepută ca atare în masa utilizatorilor unui anume sistem lingvistic[15]. Ceea ce la început apare ca fiind o inovație cu caracter individual, prin adoptare (adică prin transformarea acelei inovații în tradiție), devine expresia unei exigențe interindividuale manifestată în cadrul dialogului.[16] Schimbarea lingvistică este esențială pentru existența în sine a limbilor, pentru că o limbă care nu se schimbă are permanență, deci se fixează definitiv în forma ei, devenind doar sistem și încetând a mai fi proces[17]. Ar rezulta de aici o limbă abstractă, mai mult chiar decât un simplu decupaj fixat în sincronie, care este totuși un

[12] Nicolai Hartmann, în Das Problem des geistigen Seins (Problema ființei spirituale: pag. 219), își afirma (ca parte a sistemului său filosofic privind independența realității față de capacitatea înțelegerii) concepția ontologică despre limbă: „Viața limbii nu este diferită de viața vorbitorilor, nu este situată, la modul general, alături de ea sau deasupra ei."

[13] Cu posibilele variante: alterare a unui model tradițional, selecție între modelele posibile de realizare lingvistică anterioare și care nu depășiseră calitatea de potență latentă sau existență ipotetică, împrumut, neglijarea distincțiilor superflue în utilizarea concretă a limbii ca fapt de economie funcțională etc.

[14] Schimbarea în limbă reprezintă generalizarea unei inovații (fapt de vorbire, deci de utilizare individuală a limbii în context social ca parte a procesului de comunicare), printr-o serie de adoptări succesive (transformarea unei experiențe în fapt de limbă, deci devenind la rândul său punct de plecare pentru alte inovări în procesul de refacere continuă a limbii).

[15] Atât vorbitori, cât și ascultători, mai ales având în vedere faptul că sistemul lingvistic este un sistem de posibilități cunoscute, acceptate și utilizate (cu o frecvență suficientă) în întreaga comunitate lingvistică.

[16] Din acest punct de vedere, limba reprezintă o creație colectivă, nu în sensul în care toți vorbitorii contribuie cu aceeași inovație în același timp, ci că fiecare vorbitor inovează la un anume moment dat și că aceste inovații sunt succesiv (sau simultan) adoptate de către ceilalți vorbitori ce aparțin aceleiași comunități lingvistice.

[17] Afirmam anterior că în planul paradigmatic, semnele sunt investite cu o valoare virtuală în orientarea procesului de semnificare, în funcție de clasele și categoriile de semne în care se află grupate, iar în planul sintagmatic, varietatea virtuală este înlocuită de o alegere concretă.

BDD-V4878 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 08:39:14 UTC)

decupaj real, la un anume moment dat, din utilizarea concretă a unei limbi. Limba se adaptează la necesitățile de exprimare a vorbitorilor și continuă să existe ca limbă reală doar în situația în care procesul de adaptare este unul neîntrerupt, chiar și în situația, des întâlnită, în care adaptarea înseamnă reluarea unor modele anterioare, în măsura în care aceasta este cerută de libertatea lingvistică și de finalitatea ultimă a utilizării limbii - comunicarea.

Se impune în acest punct al discuției o clarificare. Sensurile pe care le capătă în acest context noțiunea de *dinamică* se diversifică și, mai exact, devin de o complexitate ce necesită o atenție aparte. Am văzut deja că dinamica limbii presupune schimbarea, o modificare rezultantă a procesului de inovare și, ulterior, de adoptare succesivă prin care se realizează tranziția de la cultura lingvistică individuală a vorbitorului la cultura lingvistică a grupului utilizator al aceluiași sistem lingvistic. Aceste schimbări se pot produce însă cu urmări diferite la nivelul echilibrului sistemului sau, altfel spus, pot avea consecințe diferite în economia limbii: unele se pot sedimenta, astfel încât forme vechi sunt înlocuite de forme noi; altele există doar pentru ca limba, prin mecanismele ei, în uzul concret, real, adică în vorbire, să decidă inutilitatea respectivei schimbări și să revină asupra schimbării, revenind în același timp la forma anterioară sau, posibil, adoptând o altă formă, nouă la rândul său (ori din punct de vedere material, ori ideal); altele pot exista în decupaje cognoscibile și recognoscibile din timp sau spațiu, fără a afecta în ansamblul ei limba, deci schimbări neutre din punctul acesteia de vedere[18]. Modificările (schimbările) pot așadar fi sau neutre, sau aducătoare de regres, sau aducătoare de progres[19]. În acest sens, Lucia Wald sublinia: „[n]u tot ce e nou e progresiv, teza *post hoc ergo melius hoc* nu-și găsește întotdeauna aplicarea. Aceasta, pentru că se produc și modificări care nu afectează calitatea sau care complică inutil sistemul"; și mai departe: „noțiunea de «progres» nu poate fi substituită prin aceea de evoluție. În cadrul evoluției unui fenomen, se produc modificări în direcția progresului sau a regresului său, ori care nu-i modifică în nici un fel calitatea. Progresul reprezintă numai o latură a evoluției, și anume aceea care exprimă trecerea de la o calitate la o calitate superioară. Și în ceea ce privește limba este evident că nu putem interpreta orice modificare ca semn al progresului sau al regresului ei. După cum nu putem considera nici că limbile își păstrează, în cursul istorici, calitatea, modificîndu-se doar în amănunte neesențiale" (selecție de Adina Chirilă, Francisc Gafton în recenzia volumului).

Cu referire la aceste schimbări, nu se justifică semnul de egalitate semantică pus deseori între *dinamică, schimbare, progres, evoluție.* Dintre acestea, doar primele două (*dinamica* și *schimbarea*) formează o pereche în sens, referindu-se la permanenta mobilitate a sistemelor lingvistice în accepțiunea dată anterior: limba se adaptează la necesitățile de exprimare a vorbitorilor și continuă să existe ca limbă reală doar în situația în care procesul de adaptare este unul neîntrerupt, chiar și în situația, des întâlnită, în care adaptarea înseamnă reluarea unor modele anterioare, în măsura în care aceasta este cerută de libertatea lingvistică și permisă de cultura lingvistică și de contextul socio-istoric; tot ceea ce se îndepărtează de

[18] Deși este greu de acceptat faptul că unele forme pot apărea, exista sau pot să își înceteze existența fără a afecta în vreun fel limba, ca și când nu ar fi existat. Neutralitatea schimbărilor are cel mult un caracter teoretic, căci în fapt linearitatea înseamnă, pentru limbă, degenerare: „Structurile sintactice și mai cu seamă termenii devin tipare în care se toarnă formule eufemistice, metafore convenționalizate, clișee, în strădania de a crea și impune un registru orientat conform unei ideologii, apoi de a-l extinde dincolo de domeniul apariției sale. Întrucât limba nu mai ascultă de gândire – spre a reda rațiunea acesteia – , astfel de structuri nu pot oferi o perspectivă cognitiv lingvistică, dar forțează un construct ideologic a cărui mișcare poate fi, cel mult, lineară (adică degeneratoare, nu evolutivă – nota autorilor), prin care limba înlocuiește realitatea și gândirea" (Alexandru Gafton, Emanuel Gafton 2016).

[19] Pentru o tratare în profunzime a schimbării în sensul progresului în limbă la nivel fonetic, lexical, morfologic și sintactic, a se vedea Wald, Lucia, Progresul în limbă. Scurtă istorie a limbajului, Ed. a II-a, revăzută, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza Iași, Iași, 2017.

BDD-V4878 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 08:39:14 UTC)

modelele lingvistice existente reprezintă o inovație, iar, în măsura în care această inovație trece de granița manifestării individuale, devine un fapt social, deci o inovație lingvistică ce a fost adoptată în comunitatea respectivă, astfel încât ea încetează a mai fi o inovație prin faptul că nu mai este percepută ca atare în masa utilizatorilor unui anume sistem lingvistic[20]. Dinamica înseamnă o schimbare ce asigură progresul sau regresul limbii, ambele aspecte, alături de modificările neutre, reprezentând în fapt evoluția limbii, ce depinde de trei factori: (a)creșterea numărului de unități in fiecare nivel al limbii, (b)transformarea calitativă a conținutului lor și (c)întărirea caracterului sistematic al fiecărui nivel și al limbii.

4. Evoluția în limbă. În concluzie, nu voi opta aici pentru noțiunea de *progres.* Din cele prezentate anterior rezultă cu claritate că progresul reprezintă doar o latură a evoluției și că este extrem de dificil a surprinde numai trecerea de la o calitate la o calitate superioară[21]. Limba se schimbă în orice sens, limba se caracterizează prin dinamică și, pentru aceasta, evoluează. Voi reține astfel termenul de *dinamică,* dublat de cel de *schimbare,* în strânsă legătură cu cel de *evoluție,* caracteristică de altfel a realității a cărei parte este limba și pe care aceasta încearcă să o dezvăluie[22]. Realitatea, în dimensiunile ei evolutive, este sistemică, așa cum am surprins anterior, cu funcțiuni ce decurg din propria constituție, în relație cu solicitările mediului și respectând principii universale. Limba este o creație naturală, nu o construcție logică și rațională, supunându-se aceloraşi principii universale, iar cauzele schimbării acesteia, atât cele de ordin lingvistic[23], cât și cele de ordin extralingvistic[24], reflectă cu fidelitate direcția forțelor care induc tendințele de echilibrare și din a căror acțiune decurge schimbarea.

În *On evolutionary causes and evolutionary process*, Kevin N. Laland realizează o distincție clară, deși dificil de realizat în practică, între cauze și proces. Astfel, există *cauze ale evoluției*, adică evenimente care generează contextul propice evoluției, și *un proces de evoluție*[25], adică o dinamică ce determină progresul sau regresul sau reluarea fără modificări într-o formă de existență nouă a unei forme de existență precedente. În același sens al discuției, Laland identifică și existența unor cauze reciproce[26]: mediul furnizează cauzele evoluției ce declanșează procesul evoluției. Apoi, individualul deja modificat schimbă la rândul său contextul, căci generalul este suma individualităților care îl compun, context care, din nevoia de echilibru, devine astfel, din nou, cauză a evoluției. Există două etape ale manifestării acestui proces, succesive și alternante: (1) *dinspre context înspre individual*:

[20] Toate acestea în ciuda unor perspective care așezau și schimbarea și progresul într-o pereche semantică: Karl Vossler, de exemplu, consideră că orice inovație, adoptată ulterior de comunitatea de vorbitori, reprezintă în mod automat un progres.

[21] Degradarea limbii este un fenomen nu mai puțin natural decât progresul în existența limbilor. De regulă, degradarea sau regresul reprezintă o fază de dezechilibru în evoluție, căreia limba însăși îi opune tendința de progres, de sistematizare, bunăoară, și, prin urmare, asupra căreia revine reparator, mai devreme sau mai tîrziu. Mult mai rar, procesul de degradare se încheie cu dispariția limbii. Cauzele sunt diverse: accidente de natură diversă, condiții istorice nefavorabile, presiunea altor coduri lingvistice, reducerea valorii sociale a limbii respective, stingerea populației vorbitoare etc. (L. Wald, op. cit., comentarii de Adina Chirilă, Francisc Gafton în recenzia la ediția a II-a a volumului.)

[22] Limba nu poate fi altfel decât realitatea, secvența nu poate fi diferită de întregul din care aceasta face parte, la fel cum celula nu poate funcționa după reguli altfel decât cele care guvernează organismul în a cărui componență intră.

[23] Acțiunea eroziva a legilor fonetice, dinamica sistemului, a componentelor și a elementelor sale.

[24] Schimbările de la nivelul civilizației, culturii, mentalității, nevoile și descoperirile epocilor.

[25] Se face aici corecta și necesara distincție între evoluția generalizată și evoluția de nișă, aceasta din urmă însemnând moduri particulare de evoluție, similare câtă vreme se manifestă în contexte asemănătoare până la identitate.

[26] Se manifestă în această situație reciprocitatea, consecuția, socialitatea, istoricitatea.

BDD-V4878 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 08:39:14 UTC)

conformismul[27] este cel care funcționează, căci individualul tinde să urmeze punctul de vedere al majorității, cu atât mai mult cu cât această majoritate se bucură și de atributul autorității; (2) *dinspre individual înspre context*: se manifestă aici un conflict moderat[28], se dezvoltă o strategie stabilă de evoluție ce evită salturile majore, imposibil de realizat la nivelul contextului. Evoluția se realizează cu pași mărunți, ceea ce este mai puternic se manifestă în sensul dominării a ceea ce este mai slab, astfel încât ajunge, în final, să devină în sine o realitate contextuală ce va influența la rândul său individualul, respectând principiul conformismului.

În perspectivă darwinistă[29], selecția produce evoluție, percepută ca o schimbare continuă, iar prin competiție, forma nouă va elimina propriile sale forme parentale mai puțin perfecte și alte forme mai puțin favorizate.

5. Concluzii. Limba este un organism viu, supus evoluției universale, prin variație și selecție[30]. Ca materie sonoră pe care gândirea o transformă pe nesimțite și fără finalitate, sub acțiunea inconștientă a luptei pentru existență și a selecției naturale, organismul viu – limba – se află într-o perpetuă evoluție, dată de echilibrul relativ și de concurența dintre o forță conservatoare și una revoluționară. Acest aspect grevează epocile în mod progresiv, proporțional cu amplitudinea spațiului de comunicare și cu viteza de circulație a acesteia. Deși echilibrul dintre stabilitate și variabilitate este unul natural, el tinde să torsioneze organismul peste limitele suportabile, forțele conservatoare tinzând către păstrarea *statu quo*-ului, cele „revoluționare" tinzând să impună schimbarea ca pe o realitate perpetuă, într-o dinamică nestăvilită, care nu mai dă loc fireștilor sedimentări. Întrucât variabilitatea naturală este în mod firesc destul de mare, cei care ar trebui să domine sunt factorii stabilizatori, acțiunea lor continuă fiind necesară și asigurând evoluția naturală a sistemului.

În plus, orice tendință de a restabili un echilibru afectat de variabilitate nu duce la revenirea la echilibrul anterior, ci la refacerea acestuia pe o altă treaptă evolutivă. Simpla acțiune a individului generează variabilitate, această presiune fiind gestionată de forțele stabilizatoare. În condițiile, însă, ale presiunilor venite dinspre mediu, dinspre comunitățile tot mai mari de indivizi (ca urmare a acțiunii puternice a civilizației asupra lor), factorii prin care se produce stabilizarea[31] slăbesc tot mai mult, nemaiavând forța de a aduce și păstra vremelnic

[27] Relația individual – conformism – social este teoretic și experimental tratată în Moral parochialism and contextul contingency across seven societies, Fessler DMT et al., 2015.

[28] Ideea conflictului moderat în cadrul aceleiași specii și manifestarea sa ca strategie stabilă de evoluție este tratată în The logic of animal conflict, J. Maynard Smith și G. R. Price, 1973.

[29] Pentru stadiul în care se află, azi, darwinismul, o pledoarie pentru științele naturii, pentru corecta înțelegere a lumii, se regăsește la Vernon Lyman Kellogg, Darwinismul astăzi. Aceleași specii rămân adesea constante în condiții externe foarte diferite, atât de natură organică cât și de natură anorganică. Spune Darwin: „Pentru cel care privește clima și condițiile fizice ale vieții ca fiind cele mai importante elemente ale distribuției, aceste fapte trebuie să fie surprinzătoare, căci clima și înălțimea sau adâncimea se diferențiază imperceptibil. Dar dacă ținem seama că aproape fiecare specie, chiar în centrul arealului ei, ar crește teribil în număr dacă nu ar fi celelalte specii competitoare, că aproape toate speciile fie prădează, fie servesc drept pradă – pe scurt, dacă ne gândim că fiecare organism este direct sau indirect legat în cel mai intim mod de celelalte organisme, observăm că răspândirea locuitorilor oricărui ținut nu depinde în niciun caz exclusiv de condiții fizice subtil schimbătoare, ci depinde în mare parte de prezența altor specii, pe seama cărora trăiesc sau îi distrug, sau cu care intră în competiție; și, din moment ce aceste specii deja constituie obiecte definite, care nu trec unele în altele prin gradații fine, răspândirea oricărei specii, depinzând de răspândirea celorlalte, va tinde să fie clar delimitată." Selecția urmează variația, nu variația urmează selecția.

[30] A se vedea, pentru această abordare, Arsène Darmesteter, Viața cuvintelor studiată în semnificațiile lor, Editura Universității A. I. Cuza Iași, 2015, traducere și cuvânt înainte Alexandru Gafton. Cele prezentate în continuare reprezintă punctul de vedere exprimat în Nota traducătorului.

[31] Naturali: acțiunea civilizației, respectul pentru tradiție, supravegherea limbajului copiilor, tendința către un limbaj ales și standardizare, bunul simț înnăscut;

BDD-V4878 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 08:39:14 UTC)

echilibrul. În acest caz, dimpotrivă, forța „revoluționară" începe să acționeze singură și continuu, singurul lucru și fapt care conferă și asigură existență reală oricărei entități (echilibrul stabil) dispărând, cu consecințe asupra identității organismului.

Rezultat al tensiunii evolutive, jocul dintre stabilitate și variabilitate, dintre prezervare și inovație, reflectă nevoile interne ale organismului în raport cu sine și cu mediul, precum și pe cele externe ale sale, în raport cu contextul în care există și funcționează, fiind unul adaptativ. Atât pentru organism, cît și pentru structura complexă din care acesta face parte, acest joc trebuie să fie unul rezonabil, înclinând ușor în favoarea celei dintâi forțe, viața și sănătatea limbii decurgând din urmarea cât mai reticentă a forței inovatoare. Cea din urmă este precum oxigenul, asigurând combustia necesară întreținerii existenței și devenirii, cea dintâi este precum carbonul, asigurând dăinuirea ca atare a țesăturii organice ce constituie orice ființare. Tendința lor firească este egoistă, însă doar pentru a crea tensiunea necesară existenței în evoluție, ambele fiind necesare și complementare, nici una netrebuind exclusă, nici una netrebuind să prevaleze. În acest context, este dificil de arătat dacă soluția existenței echilibrate stă în implicarea rațiunii sau în urmarea naturii.

Între limbă și gândire există o strânsă relație de interdeterminare, limbile reflectând habitudinile mentalitare, spirituale și psihologice ale popoarelor. Faptul că, uneori, formele vechi se încarcă cu sensuri noi indică influența călăuzitoare și modelatoare pe care spiritul o are asupra limbii, dar și caracterul rezilient al formei, greu abandonabile. Așa cum biologia este istoria diferențierii prin adaptare la medii diferite, tot astfel limba se supune transformismului, pe care îl consideră a fi legea evoluției limbajului. Desigur, diferențele dintre limbi reflectă diferențe de gândire cu profunde implicații generatoare de deosebiri critice de ordin cultural-spiritual și mentalitar. În același sens, pentru că obiectul supus cercetării nu este diferit de știința care îl cercetează, reținaici o definiție a lingvisticii din perspectivă evolutivă: „La nivel general, dacă s-a înțeles că întreaga biologie nu este decât istoria diferențierilor pe care organismele de un același tip le-au suferit adaptându-se diverselor medii, se poate afirma că lingvistica nu este decît istoria evoluțiilor, diverse în funcție de neamuri și de locuri, prin care a trecut tipul primitiv." (Arsene Darmesteter 2015).

BIBLIOGRAPHY

-Benveniste, E. (1966). „Problemes de linguistique generale", Editura Gallimard, Paris.

-Coșeriu, E. (1997). „Sincronie, diacronie și istorie" (trad. Saramandu, N.), Editura Enciclopedică, București.

-Darmesteter, A. (2015). „Viața cuvintelor studiată în semnificațiile lor" (trad. Gafton, Al.), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași.

-Dessalles, J.-L. (2017). „Către originile limbajului. O istorie naturală a vorbirii" (trad. Gafton, Al.), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași.

-Irimia, D. (1978). „Curs de lingvistică generală", manual universitar de uz intern, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași.

-Fessler, D.M.T., Barrett, H.C., Kanovsky, M., Stich, S., Holbrook, C., Henrich, J., Bolyanatz, A.H., Gervais, M.M., Gurven, M., Kushnick, G., Pisor, A.C., von Rueden, C., Laurence, S. (2015). „Moral parochialism and contextual contingency across seven societies", în „Proceedings. Biological Sciences", vol. 282, p. 20150907; http://dx.doi.org/10.1098/rspb.2015.0907.

Culturali: urmarea modelelor constituite de textele sacre și de cele literare, cultivarea gândirii și a oamenilor de calitate.

BDD-V4878 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 08:39:14 UTC)

-Gafton, Al., Gafton, E. (2016), „Reality, Science, Method", în „GIDNI", IV.
-Graur, Al., Stati, S., Wald, L. (1971). „Tratat de lingvistică generală", Editura Academiei R.S.R., București.
-Kellogg, V.L. (2017). „Darwinismul astăzi" (trad. Gafton, Al., Chirilă, A.), Casa Editorială Demiurg, Iași.

-Laland, K.N. (2014). „On evolutionary causes and evolutionary processes", în „Behavioural Processes", vol. 117, p. 97-104. http://dx.doi.org/10.1016/j.beproc.2014.05.008.
-Maynard-Smith, J., Price, G.R. (1973). „The logic of animal conflict", în „Nature", vol. 246, p. 15-18.
-Saussure de, F. (1998). „Curs de lingvistică generală" (trad. Izverna Tarabac, I.), Editura Polirom, Iași.
-Wald, L. (2017). „Progresul în limbă. Scurtă istorie a limbajului", ed. a II-a, revăzută, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași.

BDD-V4878 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 08:39:14 UTC)